

328 DE CONSERVANDA

ut lib. 4. cap. 64. à Dioscoride describitur, frutex est caules emittens crassos, folia lata, oblonga, divisa, nigra, hirsuta, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam puniceorum cytini, scutulis septi seminum plenis ut papaveris, ἡ ρίζα μετ' ἑξῆς ἐψηθεῖται, ἔδον-
παλγία ἐστὶ ἀγκυγμῶ; id est: radice ejus in aceto elixa, utiliter in dolore dentes colluuntur. Quod Macer lib. 2. cap. 35. hisce verbis confirmat:

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sunt decoctæ radices illius herbae,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porro, χώνιον quod in emboti locum substituitur, δὲ χώνης diminutivum est, significat infundibulum.

CAPUT LXXXI.

De raucedine vocis.

Nux oleum, frigus capitisque, anguillaque
potus, (cum.

Ac pomum crudum, faciunt hominem fore rana-
Sex causæ raucedinis hic recensentur,

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exsiccet, vocem exasperat, gruumque clangoribus similem efficit.

Secunda, Oleum: & maximè quidem, quod ex immaturis olivis exprimitur. Hujus enim glutinosa quædam pars, dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsamque
lib. 1. diutule inhærendo stringit & exasperat. Om-
Com- ne præterea oleū in biliosis corporibus prom-
mēt. s. ptè accenditur, quare vocalem sæpe arteriam
ipfis

BONA VALETUDINE. 329

ipsis exasperat, raucedinemque parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryino, quod è nucibus conficitur juglandibus, intelligi potest.

Tertia, frigus capitis : ipsum enim caput comprimit ac stringit : quo fit ut humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperam arteriam defluant, eamque immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla : De ea satis supra cap. 31. dictum est.

Quinta, potus : nimius scilicet, & maxime quidem, si instante nocte atque horâ somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodicè rigat & humectat : quæ ex medicorum omnium sententiâ potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudum : quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinemque pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Avicenna 103. Tract. 2. cap. 1.

C A P. L X X X I I.

Rheumatis Remedia.

I Ejuna vigila caleas dape, tuque labora.
Inspira calidum, medicum bibe, comprime
flatum,

Hac bene tu serva si vis depellere rheuma,
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catharrus.
Si ad fauces, branchos, si ad nareis, esto coryza.

Hic.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia :

Primum, Fames, sive jejunium : per hoc enim ipsius consumitur materia. Fames enim, ut aphorif. 59. lib. 7. Hippocrates adserit, corpora exsiccat : & hoc quidem ex accidenti : Nam cum famescimus, si in fame perseveremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo in quod agat destitutus carniū humiditatem exsiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac dissando consumit.

Secundum, Vigiliæ : quæ & ipsæ sanè cum totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. cap. 6. methodi medend. & commentar. 28. lib. 2. aphorif. Galenus testatur, sufficienter exsiccant, rheumatis etiam causam, nempe cerebri humiditates necessario consumunt, vaporumque copiam, ad caput transmitti prohibent.

Tertium, Cibi calidi : præsertim si à frigida materia *pēvua* initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, Labor. Hic enim sicuti lib. 2. de diæta Hippocrates adserit, suapte naturâ superflua demit. Cujus deinde hanc affert causam, nempe quod corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt : quibus calefactis attenuatur & repurgatur id, quod in ipsis superfluum est.

Quintum, calidi aëris inspiratio : & maxime quidem, si ex frigida materia sit rheuma. Ea namque per calidi aëris attractionem incallescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus : Nam & hæc corpora,

corpora, perinde ac fames, exsiccat: adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio sive retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur catarrho: frigefactas namque pectoris particulas, *Ætio* lib. 8. cap. 54. teste, calefacit, materiamque catarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. *Galeno* lib. 3. cap. 3. de sanitate tuendâ. *Ἐπεὶ μάλιστα κατὰ τὴν κεφαλὴν* dicitur. His amplius oportet ut is qui catarrhum patitur, caput suum moderato calore continenter foveat, & à frigore, Boreali præsertim, tueatur: & maximè quidem post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, ut comment. 2. lib. 3. aphor. *Galenus* scriptum reliquit, repletum est in calidâ atque humidâ austrinâ constitutione: Frigus autem Septentrionis superveniens, ceu manus quædam extrinseca capiens ac premens cerebrum, veluti spongiam quandam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc verò delata alias ad alium locum exiit, qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen sub dio solari busve radiis nudum exponendum est, neque ad luculentum ignem diutius commorando excalefaciendum. Eo namque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborū ingestione, præsertim vaporosorum, ac vini potum fugiat: imò verò quod fieri potest, famem ac sitim toleret. Caveat etiam à potu aquæ glacialis ac nivalis, præterea supinum decubitus vitet, ne peccans humor in posteriorem partem & dorsalem medullam deferatur.

Es

332 DE CONSERVANDA

Ea enim pars cū manifesto careat meatu , quo materia excernatur, periculum est, ne ad nervos penetrans convulsionem aut paraly-
sim generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumcunque potest vigilet : quoniam est radix curæ. Hæc ferè Rhazes lib. 9. cap. 14. ad Almanforem , & Avicenna 53. tractat. 1. cap. 13.

Ultimi duo versus differentiam inter catarrhum branchon , & coryzam continent. Rheuma autem nomen est generale ad quemlibet materiæ defluxum *ῥῆμα ἐκείν*, quod est fluo : Ejus species sive membra sunt catarrhus, & coryza, de quibus supra cap. 1.

Porro rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de partibus animalium, cap. 7. Aristoteles docet. Cū enim ex terra vapor exhalat efferturque in sublime à calore, ubi supernum aërem subierit frigidum, consistit: denuo in aquam propter refrigerationem convertitur , atque in terram defluit. Fluxiones etiam sic ex capite oriuntur, in iis corporibus quibus cerebrum frigidius est , quam temperamentum modicum postulet. Cū enim alimentum per venas sursum respirat, ubi excrementum ob ejus loci vim refrigeratum est , fluxiones pituitæ, sanieique mover. Hactenus Aristoteles.

C A P. LXXXIII.

De curatione Fistulæ.

A Viripigmentum, sulphur miscere memento.
His decet apponi calcem, conjunge saponi.
Quas

BONA VALETUDINE. 333

*Quattuor hæc misce, commixtis quattuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.*

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longè optimum: quod (ut præter quotidianam experientiam, recentiorum ferè omnium scripta testantur) neminem unquam fefellit: Nempe ut fistulis infundenda collyria, sive penicilla ex auri pigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exsiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cumprimis necessaria est.

Auripigmentum sive arsenicum facultatis est causticæ sive urentis, idque tam combustum, quam ustionis expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi uredine & violento morsu excitat. Reprimit quæ excrescunt, & capillos evellit. Quod verò sublimatum est, cancerum, lupum, esthiomenon, noli me tangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calefaciendi, & ipsum vim obtiner, celeriter concoquit, attrahit, detergit & discutit.

Calx omnis communiter habet fervidam vim, erodit, urit, & ignium modo crustas inducit. Calx verò in aqua elota, absque morsu desiccatur: ac si bis terque aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis expers constituitur, ac strenuè absque mordacitate exsiccat.

Sapo, qui Græcis etiam *σμήγμα* dicitur, est pin-

334 DE CONSERVANDA

est pingue illud album sive nigrum, quo vestes mulierculæ lavant, abitergunt & emundant. Calescit quidem & deficcatur, sed reliquis paulò remissius. Aptissimus est ad emolliendos tumores in *οκλίπρον* induratos. Qu. Serenus Samonicus prima longa extulit, capit. 1.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porro fistula (quæ Græcis *ὄνυχ* nominatur) arctus oblongusque, & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assiduè & periodicè, id est, secundum diversa tempora sive lunctiones, ut vocant, fluens. Hic magnâ parte ex abscessibus parum dextrè curatis oritur, sed ex aliis nonnunquam ulcerum generibus ac sinibus perperam curatis, nascitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinarum fistularum translatione, quandoquidem in eis cavitas quædam deprehenditur, arundinum cavitatibus similis. Plura Cornelius Celsus li. 3. cap. 8. Paulus Ægineta lib. 6. cap. 77. Avicenna 4. 4. tract. 3. cap. 11. & Joannes Tagaultius lib. 1. chirurg. instit. cap. 18.

CAPUT LXXXIV.

De doloribus capitis.

SI capitis dolor est ex potu, lymphæ bibantur. Ex potu nimis nam febris acuta creatur. Si vertex capitis, vel frons æstu tribulentur, Tempora fronsque simul moderatè sæpè fricentur, Morella cocta nec non calidaque laventur, Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Duo

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.
Primus, si cuiquam ex nimio vini, vel alterius
 cujuslibet liquoris inebriantis potu, dolor ac-
 cidat capitis, ut is in potu aquâ utatur frigi-
 dâ. Eâ namque frigiditate ac crassitudine sua
 impedit, ne fumi ex ejusmodi potu sursum
 evecti cerebrum petant ac lædant.

Secundum, si cuiquam vertex capitis, sive
 frons nimio calore æstuet, ut ei tempora &
 frons moderatè primum fricentur, ac calida
 deinde aquâ decoctionis Morellæ laventur.
 Porro Morella, sive Maurella, ut disertè ad-
 modum Janus Cornarius in capit. 34. lib. 2.
 Macri exponit, dicitur solatrum Officinis ap-
 pellatum, ob atrum acinorum colorem Mau-
 ros referentem Græci σπύλον κιτταῖον, La-
 tini verò Solanum vocant hortense. Notum
 est omnibus, utunturque illo ad omnia ea
 quæ refrigerari adstringique postulant: po-
 test enim hæc duo ordine secundo, Galeno
 lib. 8. cap. 144. de simplic. medic. facultat.
 teste. Folia per se trita & imposita, capitis
 dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus con-
 tra fluxum ventris subjiciuntur.

*Qui fluxum pateris, si non caveas, mœrieris,
 Concubitum, nimium potum, cum frigore mo-
 tum.*

CAP.

CAP. LXXXV.

De quatuor anni temporibus.

Temporis æstivi jejunia corpora siccant,
Quolibet in mense & confert Vomitus,
quoque purgat.

Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æstas dominantur
in anno

Tempore vernali calidusque aër madidusque,
Et nullum tempus melius est Phlebotomia.

Ufus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & metus, ventrisque solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medecinas.

Æstas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoque præcipuè choleram rubram dominari,
Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extra,
Balnea non prosunt, sint rara phlebotomia,
Vilis est requies, sit cum moderamine potus,

Plurima hisce versibus comprehenduntur.
Ac Primum quidem, quod jejunia corpus per
æstatem validissimè exsiccent. Æstas enim
cum calida sit ac sicca, necessariò talem etiam
vim, nempe calidā & siccam in corpore exer-
cet. Cutem igitur efficit rariorem, poros aper-
rit, sudoremque elicit, quo fit ut humoribus
largè discussis ac consumptis corpus vehe-
menter exsicceetur. Superueniente autem in-
super & jejunio, magis omnino exarefieri ne-
cesse est. Naturalis siquidem calor, ut c. 82.
ostendimus, humido destitutus cibali in pro-
prium agit carniū humiditatem, ipsamque
exhaurit & exsiccat: Fames enim corpora
siccat.

Secun-

*Secundum, quod vomitus singulis mensibus semel aut bis provocatus, plurimum tuendæ sanitati adferat emolumenti. Ventriculum enim à bile & pituita, cæterisque pravis ac vitiosis humoribus, quibus gravatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocratis consilio constat. Nam in libro de salubri diætâ, ita scriptam reliquit: Melius est, ut is qui singulis mensibus vomere consuevit, continuo bi-
 duo hoc agat, quam interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomniis reperitur. Galenus quoque lib. 5. de usu partium, cap. 4. hanc Hippocratis sententiam his confirmat verbis: Rectè igitur veteres medici vomitus à cibis in singulos menses, repeti præcipiebant, alii quidem semel, alii verò bis. Omnes autem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres atque absterforias diligendas suadent, ut pituita omnis è ventriculo purgetur: neque pravo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam supra, cap. 15. Cur verò arte vomitum interdum moliri oporteat, Avicenna 4. 1. capit. 13. hanc potissimum adsignat causam. Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum sit, quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flava bilis: quæ descendens ipsa facilè & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenset commoda, siquidem rectè fiat, & vomens suapte natura facile ferat. Ac primum quidem, quod capitis gravitatem tollat: idque maximè, si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus sursum urgente con-*

contracta sit. Si verò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cavendum, ut qui gravitatem augere magis soleat.

Secundum, quod visus aciem subtiliorem reddat: præsertim si visus ob vaporum copiam è ventriculo sursum ascendentum obscuratus fuerit: alias enim offendit potius.

Tertium, quod nauseosam auferat satietatem: humorem enim in ventriculi spatio inquantem, ac nauseam excitantem evacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculum, flava bilis confluens cibum corrumpit, egregie opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subversionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu contractam submoveat.

Sextum, quod ἀρογξία, id est appetentiæ amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitibus namque ejusmodi affectionum causas omnes removeret: remotis verò causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quod corporis ex humorum redundantia lassitudini conveniat, evacuatam enim materiâ, vires corporis omnes levantur & recreantur.

Octavum, quod renum ac vesicæ ulceribus succurrat, materiam namque eo corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quod lepræ auxilietur: & maxime quidem, si cum vehementi vomitivo, quale veratrum eumprimis existit, eliciatur. Hoc enim

enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ concoctionis errata corrigit: quo fit ut & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepræ enim origo est ex concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, quod corporis colorem ex vitioso aliquo humore depravatam emendet: ipsum enim à cute alio derivat.

Undecimum, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cujus evaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præsertim qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem vomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obsidebant, avertuntur. Ad hæc materia etiam pituitosa, quæ ejusmodi ferè parit obstructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quod asthma subveniat: causam ejus antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calefaciendo superfluitates absument, unde asthma gigneatur.

Decimumquartum, quod tremorem atque paralyfin curet: harum enim passionum materiam aufert.

Decimumquintum, quod magna & nigra ulcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam divertendo) curet.

Quamquam verò vomitus ritè provocatus dictorum commodorum omnium fit autor, cavendum tamen unicè erit, ne is, qui valeat & senescere volet, vomitum quotidianum

P

habeat,

habeat. Nam ejus frequentia assiduusque usus stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatum. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulmonisque venas disrumpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè si non ex ventriculi vitio orti sint. Cæterum in eliciendo vomitu summâ diligentîâ considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quique difficiles futuri sint. Difficulus enim vomentes ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficulus enim vomentibus, ubi eos ad vomendum urseris, venarum quæ in thorace sunt, ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosî, & angusto thorace præditi. Contra verò faciles & idonei, qui tennes gracilesque naturâ sunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ singula Hippocrates lib. 4. aphor. 6. & 7. ita scribens confirmat: *Graciles & ad vomendum faciles, per superiora purgare convenit: qui verò ad vomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosî, hos per inferiora purgare oportet.* Tempus vomitioni aptissimum est æstas, utpote in qua biliosi potissimum humores generantur, qui faciliè sursum feruntur, & per vomitum sine negotio ejiçuntur. Quod Hippocrates etiam lib. 4. aphorismo 4. ita scribens confirmat: *Æstate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare convenit.* Neque obstat, quod Hippocrates in libro de diætâ salubri aphorismo 15. contrarium adstruere videatur, sex hybernis mensibus vomere utile esse tradens: & Celsus libr. 1. cap. 3. vomitum

tum utiliore hyeme quam æstate esse scribat: quod uterque in iis locis de pituita evacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est ut illam vomitibus expurgemus. Verum universum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorem ventrem, hyeme per inferiorem, ut est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? universum corpus ætate per superiora & vomitum magis purgandum: hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tantum coacervatam hyeme vomitu ejicere nihil prohibet, imo plurimum confert. Porro quid ex eis quæ per vomitum quovis tempore ejiciuntur prædicere liceat, Hippocrates lib. 2. prognost. aphor. 38. & sequentibus, & post eum in suis commentariis Galenus abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhardum Fuchsum lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Institut. medic.

Tertium, ex iis quæ in præscriptis notantur versibus est, quod quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Æstas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per se sit omnis excessus planè in medio, quemadmodum lib. 1. de temperamentis, cap. 7. Galenus testatur: respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus sanguini mittendo accommodatissimum est: siquidem æquale est, atque adeò neque nimis calidum neque supra modum frigidum: ut rectissimè ab Hippocrate lib. 7. aphor. 54. dictum sit: *Quibus sanguinem à venis detrabere confert, iis verè sanguinem mittere prodest.* Hoc

item tempore sanguis in corporibus augetur. Convenit autem ut in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, ut lib. 6. aphor. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quod æstas calefaciat atque exsiccat, ac proinde flava bilis, quæ calida, & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *διονεργίαν*, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis utendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus, quies enim humectat, motus exsiccat. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluum namque frigidi potus sumptionem ob pororum apertionem subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralyfis five laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra cap. 19. & 56.

CAP. LXXXVI.

De numero Ossium, Dentium, & Venarum in humano corpore.

Ossibus ex denis bis centenisque novenis. Constat homo, denis bis dentibus, & duodenis,

Et ter centenis decies sex quinque venis.

Traditur hoc in loco, quot in universum sint

Sint ossa dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cùm id quod est crassissimum à calido urente induratur, sicut lapides coquuntur à calido urente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero haud parva inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & novendecim asseritur. Joannes Tagaultius excellentissimus nostri ævi medicus, ducenta & quadraginta sex hoc disticho complexus est.

*Adde quater denis bis centum senaque, habebis
Quam sit multiplici conditus osse semel.*

Nonnulli 304 constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanf. ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni auctoritate probat. Cùm omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint: prout Galenus numeravit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atque quater sunt & duodecim.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse *Dentes* 32 dentes: & hoc quidem in corpore benè constituto, ut quælibet maxilla, tam superior, quam inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores sive aduersi *τομῆς* & *τομῆξι* Græcis nominantur, item *γελῆστροι*, quod inter ridendum retegantur, Latinis incisores sive incisorii, quia cibum in os primo allatum confringunt & incidunt: singulis tantum radicibus nituntur. Horum verò lateribus adjacent in qualibet maxilla duo acuti canum dentibus similes (unde *Κυνόδοντες* vocati) cinguntque tomicos ex omni

P 3

parte,

parte, quorum munus est, morfu dividere
 escas, atque eas discriminare. Simplici radi-
 ce constant, quemadmodum incisorii. Sed
 caninorum qui superiores sunt, longissimas
 habent radices, ut ad oculorum orbem fe-
 rē pertingant, nervisque, qui labri superio-
 ris motores ab oculorum regione per super-
 rius foramen emergunt, admodum vicini
 sint. Unde fit ut altero ex his dentibus avul-
 so, periculum nonnunquam immineat, ne
 parte aliqua offendantur oculi, quapropter
 vulgò dentes ocularii dicti. Magnum, dum
 nascuntur, dolorem infantulis infligunt, & si
 quando defluxio à cerebro in eam gingivæ
 partem infederit, in quam implantantur (vel
 natu grandioribus) totius genæ & oculi dolo-
 rem pulsatorium non sine febre suscitant. In-
 timis porrò dentibus atteritur cibus: iis ma-
 xillaribus sive molaribus nomen est inditum,
 Græci *γρυγίς* & *μύλας*, sive *μυλίτες* vo-
 cant, quod cibus jam incisos & contractos à
 prioribus dentibus molant & comminuant:
 asperi enim sunt, duri & ampli, ut incisa à to-
 micis & contracta à caninis in lavorem ex-
 actum terant. Sunt autem viginti: superius
 quidem decem, in utroque latere caninorum
 fitti, totidemque inferius. Qui superiori ma-
 xillæ affixi sunt, triplici radice, interdum
 etiam quadruplici nituntur: alii verò dupli-
 ci, nonnunquam triplici: præsertim qui duo
 ex iis adversi & anteriores magis sunt: ter-
 tius enim perraro hujusmodi esse reperitur.
 Postremi dentes, qui sunt omnium recondi-
 tissimi, ac propemodum gingiva operiti, Græ-
 cis *σωφεινές*, quod scilicet eo tempore pro-

producantur, quo sapere solemus, & *ἡλικία*, id est, serotini, & *Καεντῆγες*, quod ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, unde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: *Quin & in quarto septinario dentes enascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur.* Interdum etiam ad octuagesimum annum, teste Plinio, lib. 11. cap. 37. Plura Galenus in libro de ossibus, cap. 5. & lib. 11. cap. 8. de usu part. Avicenna prima 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5. Andreas Vesalius libr. 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11. de dissectione: & Leonhardus Fuchsius part. 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cujus rei certitudo ex anatomia petenda est.

C A P. LXXXVII.

De quatuor humoribus humani corporis.

Quattuor humores in humano corpore constant.

Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.

Terra melancholicis, aqua confertur pituitæ,

Aër sanguineis, ignea vis Cholera.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis

poris constitutionem necessariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ii numero quatuor, sanguis scilicet, pituita sive phlegma, flava bilis sive cholera, & atra bilis sive melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida & sicca est, & terræ responderet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flava bilis calida ac sicca existit, & igni responderet. Quod sanè vulgaris hisce versiculis majores nostri innuere etiam voluerunt.

Humidus est sanguis, calet, est vis aëris illi.

Alget phlegma, humetque illi sic copia aquosa est.

Sicca calet cholera, & igni sit similata,

Frigens sicca melancholia est, terra adsimilata.

Sanguis.

Sanguis omnium humorum facillè præstantissimus est, vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis & animalis: vel quod vitæ principiis conformis existat. Est enim temperatè calidus ac humidus: vel certè quod præcipuus ipsius usus sit, ut nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, ut multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et ut uno verbo dicam: Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est: ut quo affatim effuso mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses: 7 Levitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in san-

BONA VALETDINE. 347

sanguine esse, vult sanguinem vehiculum esse vitæ.

Phlegma secundum probitatis locum sibi *Phlegma* vendicat. Hic humor, ut testis est commen-
tar. 39. libri de naturâ humanâ Galenus, in
prima ciborum mutatione generatur. Colo-
re autem albus existit, & concoctione in san-
guinem mutatur. Quapropter quum sit ve-
luti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum
quod pituitam expurget propriam instrumen-
tum natura machinata est. Quippe in ventri-
culo generata pituita, quia fertur simul cura-
tis, quæ ex cibi potusque humoribus in jecur
distribuantur, concocta jam sanguis evadit.
Quod autem pituita in venas fertur, animali
etiam ex usu est. Desiderat itaque talis hu-
mor non utique evacuari, sed in corpore ma-
nens alterari. Quod verò in intestinis relin-
quitur, à bile ex jecinore in ea defluente ab-
sterfum commodissimè ac celerrimè per se-
dem ejicitur, ut lib. 5. de usu part. corp. hu-
man. cap. 4. fufius Galenus ostendit. Porro
excrementum, quod à cerebro distillat, ve-
luti Galenus lib. 2. de nat. facul. capite ultimo
attestatur, propriè non rectè appellatur pi-
tuita, sed Græcè βλέννα καὶ κέρυζα & Latinè,
Mucus.

Flava pallidave bilis sic à colore, qui est fla-
vus pallidusve, appellationem accepit, sim-
pliciterque Græcis, Galeno in libello de tumo-
ribus præter naturam, cap. 10. teste, χολὴ
dicitur. Reliquas verò omnes biles cum co-
loris adjectione nominant. Generatur autem
bilis in hepate, ibidemque cum sanguine mi-
scetur. Necessarium autem fuit, ut ab ea san-

P 5

græc

guis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haut secus quam in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam sedem machinata est, vesicam nimirum, quæ jecori subest, & bilem ex eo ad se per convenientem meatum trahit. Usus autem bilis flavæ est, ut intestina à pituitosis excrementis repurget & abstergat, atque earundem excretionem adjuvet. Ad intestina autem deferitur bilis per meatum duodeno insertam.

Atra bilis naturalis veluti sax ac sedimentum sanguinis est, ideo colore, quod nomen fatis indicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisitè loqui, Galeno sect. 6. aphor. comment. 53. attestante, nondum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necessè verò est ab hoc humore expurgari jecur, ideoque instrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui si minus quam oporteat melancholicum humorem ad se trahit, ut inde sanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Ut hinc etiam perspicuum omnibus sit, eum humorem in jecore generari à quo tandem in lienem transfertur. Usus autem atræ bilis naturalis est, Galeno libro 5. de usu part. humani corporis, cap. 4. attestante, ut ventriculi actiones juvet. Ipsa enim cum acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisitè comprehendere cibos cogit ac retinere, quousque plene concoquantur.

Verumenimvero cum exacta humorum cognitio utilissima cumprimis sit, & oppidò quam necessaria, de ipsis latius nonnihil dicemus. Sanguis igitur, ut comprehensum est, humor

humor est calidus & humidus ex temperatione parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est juxta neotericorum divisionem, naturalis, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & humidus, substantiâ quidem mediocris, colore verò multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis ac benignus. Verû non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit degeneravitque, intra tamen suæ latitudinis terminos: quos si transgreditur, non tam sanguis, sed alius humor venit appellandus. Hoc autem (sanguinē, inquam, degenerare à propriâ suâ naturâ) contingit dupliciter. Uno modo (ut ajunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria ejus substantia, citra alterius admistionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam: nempe, vel quia ejus substantia crassior est, aut tenuior quam debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flavam bilem mutatur: quod verò crassius, in atram, idque absque separatione. Alterius verò ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet varia species bilis, pituitæ aut melancholiæ cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: tenuior, cum flava bilis aut aquositas. Secundo colore: pituitæ namque ratione declinat ad albedinem, flavæ bilis ad pallorem: melancholiæ verò ad nigredinem. Tertio; odore: fœtet enim, cui humores admisti sunt

putridi, omnino verò expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flavæ bilis namque admittance ad amaritudinem, melancholiæ ad aciditatem, pituitæ verò ad insipiditatem vergit. Avicenna 1. 1. doctr. 4. cap. 1. & Joannes Tagaultius lib. 1. instit. chirurg. cap. 6.

Phlegma quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, majorque ejus portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore verò & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate jam sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoque modus quidam, pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imò si cum corpore conferatur, paucæ admodum frigiditatis videbitur esse particeps: sin verò sanguine ac flavæ bile, non modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc nomine ad omnes sapes, qui delectationem gustui pariunt. Alias enim naturalis pituita *ὑποκρίνα* & *ὑποκρίνα*, id est, qualitatis expers, insipida & aquosa, hoc est, aquæ sapor valde assimilis est. Huic natura, ut dictum est, proprium instrumentum, veluti flavæ bili & melancholiæ machinata non est, sed simul cum sanguine fertur, ut in ipsum opportuno tempore facilè commutari queat: similitudinem enim ipsi finitimam jam atque propinquam habet. Hujus quidem pituitæ duplex est ne-
cessi-

cessitas, & una utilitas. Ac prior quidem necessitas est, ut in hoc juxta membra sit, quo facultates eorum caliditate sua naturali in ipsâ concoquendâ ac distribuendâ operentur, ex eâque tempore indigentia nutrantur, cum proprio videlicet alimento, quod est sanguis mitis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ sanguineæ destituta fuerint: eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidente quopiam retineri contingit. Altera necessitas est, ut sanguini misceatur, ipsumque aded membris phlegmaticæ constitutionis sive temperaturæ, quale cerebrum cumprimis existit, atque spinæ medulla à Galeno *νῆληξ* & *μυελὸς*, ab Arabibus verò Nucha appellata, nutriendis accommodet. Horum, namque sanguini pituitam actu admisceri oportet, juxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Utilitas porro ejus est, ut articulos ac membra, quæ in continuâ sunt atque jugi motione, humectet: ut scilicet melius inverti possint, quia ubi non sint partes humectatæ, sed siccæ difficiles sunt ad motum; & ne per calorem qui ex motu & collisione proficiscitur, penitus exsiccentur. Non naturalis pituita est ea, quæ à modo descripto degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsan pertranseat, non jam amplius phlegma pituitave sed alius humor dici debet. Contingit autem bisariam pituitam ipsam à propriâ suâ naturâ degenerare: Uno quidem modo in se, quando scilicet in propriâ sui ipsius substantiâ citra alterius admissionem permutatur. Quod sanè multifariam contingit. Alia enim juxta sensus judicium

dicium in substantiâ, hoc est, crassitie ac tenuitate partium suarum diversa apparet: eâque à similitudine mucaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur mucilaginosa dicitur. Alia in substantiâ secundum sensus iudicium æqualis apparet, cùm revera tamen in partibus suis sit diversa, eâque pituita est cruda: quæ in ventriculo potissimum atque intestinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo residet, Hippocrates, in libro de salubri diætâ, singulis mensibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius verò excretionem, quæ in intestinis congeritur, à naturâ constitutum est, ut flava bilis è vesiculâ fellis, quæ *χοληδόχου* Græcis dicitur, ad jejunum reliquaque ad inferiora intestina deferatur, eâque à pituitosis excrementis repurget & abstergat, ipsorumque expulsionem juvet. Hæc eadem interim in venis quoque, senum præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem coacervatur, ibidemque diutius hærendo augetur, ac crassescit. Hujus verò molestiam cùm ulterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus, quod melius est, repellitque à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia, & præcipuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob gravitatem suam tendit. Eaque causa tibiæ senum instantur nonnunquam, adeoque in tumorem attolluntur, ut pressæ digitis fossulam repræsentent: & maxime quidem appropinquant nocte. Idem evenire nonnunquam pinguibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectan-

tur

tur alimentis. Alia pituita tenuis valdè est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatæ similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in salivis haud rarò ac sputis illorum visitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quique largius bibunt: consuevit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares distillare. Hæc eadem per decoctionem indurata pituita evadit crassa ac mutilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cujus quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in juncturis moram evanuit: crassum verò inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ovidius testatur, ferè incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereque fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores Vitrea appellatur. De quo copiosè admodum Galenus lib. 2. cap. 7. de sanitate tuenda, & lib. 1. cap. 8. de sympto. causis, & lib. 2. cap. 6. de differen. febr. & lib. 2. cap. 5. de loc. affect. & lib. 12. cap. 8. methodi medend. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admisionem: quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit: verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flavæ, aut atræ. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur: fiuntque ex eo, sicuti in libro de multitudine, cap. 17. Galenus testatur, somnolenti. Si crudi humores, in-

spida

fipida & aquosa: quæ propter infirmam con-
 coctionem in corporibus redundans cibi fa-
 stidium parit, perindeque ac dulcis pituita
 apertè somnulosos facit. Si flava bilis, salsa:
 hæc mordacior certè sicciorque, ac levior cæ-
 teris pituitæ generibus invenitur: nam flavæ
 quoque bilis mordax sicca & levis est. Hæc
 quidem ex sapore sputi facilè judicari potest,
 & in corporibus intemperantium, qui fortia
 vina bibunt, & salis vescuntur cibis, nasci-
 tur copiosius: ac inde perniciosi oriuntur ca-
 tarrihi. Longo verò tempore in ventriculo re-
 sidens intolerabilem nonnunquam excitat si-
 tim. Diutius autem huc illuc per intestina
 discurrens ipsa ferè exulcerat, dysenteriam-
 que generat & tenasimum. Si melancholia pi-
 tuitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpius-
 que in imbecillo ventriculo, quam in aliis
 corporis partibus reperitur: melancholia enim
 naturaliter defertur ad os ventriculi, ut co-
 ctionem ejus adjuvet, famemque ac natura-
 lem appetentiam invitet. Ea igitur subsiden-
 do nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamque
 reddit acidam: quæ ex acido certè ructu ju-
 dicari facilè potest: fiuntque ex ea in cor-
 poribus redundante famelici. Quinetiam pi-
 tuita per se nonnunquam in ventriculo ex
 chylo acida efficitur, citra alterius humoris
 admisionem: nempe à debili calore per mo-
 dum ebullitionis. Ea pituitosis accidit fre-
 quentius, non secus ac dulcibus fructuum
 quorundam succis accidere solet. Primum
 enim illi servant atque ebulliunt, deinde
 acescunt. Postremo verò pituita quædam me-
 lancholia: ponticæ admisione pontica etiam
 effi-

efficitur: minus sæpè tamen ob ejus melancholiæ raritatem invenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi in-
frigidatione, quâ nimirum humiditas ejus
(cum nullus accedat calor, neque debilis, quo
ebulliens in acorem vertatur, neque fortis,
qui concoquendo in sanguinem mutet) con-
gelascit, & ad terream nonnihil essentiam in-
alteratur.

Bilis, quæ χολή Græcis dicitur, vulgò au-
tem Cholera, est humor calidus & siccus ex
tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex san-
guine tenui & fervente procreatus. Hæc quo-
que duplex est, naturalis scilicet, & non na-
turalis. Naturalis, est humor calidus & sic-
cus potestate: substantia quidem tenuis, co-
lore verò flavus, aut ruber, declinans ad quan-
dam citrinitatem seu flavitiem: sapore verò
exactè amarus, non autem acutus sive acris,
ut quidam malè affirmarunt. Hæc quidem in
hepate generata in duas statim distribuitur
partes. Una cum sanguine ad venas deser-
tur: altera ad χύστιν, id est, vesiculam fellis
transmittitur. Quæ quidem cum sanguine de-
fertur, necessitatis & juvamenti causa cum eo
transit. Necessitatis quidem, ut sanguini per-
misceatur pro nutritione membri, in cujus
temperatura convenientem flavæ bilis partem
esse oportet juxta mensuram, quam materiæ
necessitas requirit. Galenus libro quinto de
usu part. human. corpor. capite sexto, de
pulmone. Juvamenti verò, ut sanguinem,
quo commodius per angustos venarum me-
tus ad nutriendum penetraret, subtiliorem red-
dat. Quæ verò de ea colata ad cystin fellis
transit

transit ob necessitatem itidem ac utilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel unius cujusdam membri, ut nimirum vasa fellis nutriat. Utilitatis verò duo sunt iuvamenta: unum, ut intestina ab inhaerentibus facibus, & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, ut intestina & animusculos pungat atque irriter ad excernendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, malè habent intestina in expulsionem excrementorum, & colica sæpè accidit passio. Non naturalis verò bilis dicitur, quæ à prædicto humore verè bilioso degeneravit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur: quos si egrediatur, non jam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem, inquam, egredi limites suæ latitudinis) contingit bisariam: uno modo (ut sic dicatur) per se, & in se: altero modo per admisionem. Per admisionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. *Et hoc quidem fit multifariam.* Alia enim est cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, sive majoris famæ vulgò appellatur: hinc sæpè tertiana notha oritur. Alia verò est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem sive cholera majoris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando verò cum crassa

crassa pituita miscetur, vitellina bilis appellari solet, quod ovorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursus duplex est, sicuti vitellorum ovorum duplex est color. Quidam enim magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis, per affationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis naturalis affatione factæ, & hæc est peior; aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color ejus ruber est, sed non clarus, neque floridus, imo sanguini, qui in venis est similior. Bilis verò non naturalis per se & in se, 1. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem ejus, quod tenuius inest, in sanguine, crassum enim in melancholiam vertitur. Alia verò in ventriculo ex pravis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Una porracea, prasinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, quæ cum citrinitate mixta generatur viriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, & gignitur ex porracea, quando eousque aduritur, donec humiditas ejus exsicceatur, & ob siccitatem albescat. Et hæc duæ extremè quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Avicenna loco supra citato, & Joannes Tagaultius lib. 1. cap. 8. Institut. chirurg.

Melan-

Melancholia si in universum definiatur, humor est frigidus & siccus, ex crassiore ipsius chyli portione progenitus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est boni sanguinis sæx, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidam sanguis, cujus color niger est, sapor verò acerbus vel acidus, ut vomentibus eum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores universi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Una enim cum sanguine ad venas deferretur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum sanguine deferretur, necessitatis & juvamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, ut sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura convenientem melancholiæ partem esse oportet juxta mensuram, quam materiam necessitas exigit: sicuti sunt lien, ossa, & omnia membra terrestria. Utilitatis verò sive juvamenti, ut nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousque restringat, firmet ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars nempe crassior, magisque terrea, quæ non satis commodè à naturali calore alterari potuit, ob necessitatem pari modo ac utilitatem ad lienem se jungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholiæ superfluitate expurger, vel unius cujusdam membri, nimirum ut lienem nutriat. Utilitas verò ejus est,
ut ad

ut ad os ventriculi profluens inventas ibidem humiditates exprimat non aliter quam mulierculæ lac mulgendo è vaccarum uberibus solent. Et hujus quidem utilitatis duo sunt juvamenta: Unum, ut contrahat ventriculum ac constringat: & cùm acerbior sit atque acida, non modò non lædat actiones ejus, sed multo magis etiam promoveat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad unguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, ut acredine suâ commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur succus melancholicus utilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modò descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, non jam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Ejus quatuor differentiarum notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur) in propria suâ essentiâ torretur, aduritque & putrescit, fitque bilis atra exquisitè. Talis enim, ut lib. 14. cap. 9. Therap. metho. & libro de atra bile cap. 3. & comment. 21. lib. 4. aphorism. Galenus ait, ex humore atro supra modum adusto conflatur, habetque splen-

splendidum aliquid, veluti bitumen & pix. Hæc autem (verè inquam, atque exquisitè atra bilis nominata est) acida est, & in terram effusa velut acetum fervet, & ipsam fermenti ritu elevat, tum omni animanti injucunda adeo, ut ne mures quidem ipsi aut muscæ eam gustaverint, non magis quidem, quam copiosum salem, in quo nullum animans vitam peragit, ut mare quod *Mortuum* appellatur indicat. Porro tum gignitur hujusmodi nigrabilis, cum ille veluti sanguinis limus (quam melancholiam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem sensibilem effluxum neque occultum excernitur: verum transmutatur, corrumpitur & putrescit. Siquidem hic humor, ubi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galen. lib. 14. cap. 9. meth. med: quæ quidem frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparetque dum per alvum (ut contingit aliquando dysentericis) excernitur, splendidior ac nigrior ipso sanguine crassiore & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti Mortui maris bitumen, quod Judaicum vocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ non naturalis est, quæ ex aduotione aliorum humorum nascitur, ut illa, quæ fit ex flava bile vehementer usta: quæ etiamnaum tantæ est malitiæ, ut & terram radat, & eam more bilis exquisitè atræ in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus quam verè nigram bilem, refugiant. Si sanguis quoque aut pituita in corpore

corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, ut voluit Avicenna. Verum duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Avicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. lib. 3. prædict. Hippocrat. illam bilis atræ speciem, quæ ex flava bile vehementer assata generatur, deteriore esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini sæculæ aut amurcæ, hoc est, sæci olei proportionæ responder. Hæc enim mitior est, sed potissimum quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verum priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primo in vitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transiit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretionem, ut cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis erysipelata & inflammationes (quas Græci *φλέγμους* vocant) aut quivis alii tumores ex naturalibus humoribus procreati ad motis extrinsecus præfidiis nimis vehementer refrigerantur adstringunturque: vel cum iisdem tumoribus ea, quæ valenter nimis trahunt digeruntque, medicamenta applicantur. Tunc enim toto quod in eis subtilissimum erat dissipato, id quod reliquum est (nempe crassius) plus justo desiccatum lapidis duritiem consequetur, atque in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differen-
 tia

tia exurgit, quando alius humor ipsi melancholiz naturali permiscetur: quod dum fit, dulcoratur ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta huic commiscetur. Siquidem tunc vel acefcit, vel amarefcit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Avicenna loco antea citato, & Joannes Tagaultius lib. 1. cap. 14. Institut. chirurg. Plura Joannes Baptista Montanus in 1. 1. doct. 4. cap. 1. Avicenna, & Leonhardus Fuchsius l. 1. Sect. 4. cap. 2. Institut. medic.

CAP. LXXXVIII.

De temperatura, sive complexionē
Sanguinea.

Naturā pingues isti sunt, atque jocantes. Rumoresque novos cupiunt audire frequēter. Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, visus. Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes. Omnibus hi studiis habiles sunt, & magis apti. Qualibet ex causā non hos facile excitat ira. Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris. Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.

Signa, quibus sanguinea temperatura facile dignosci queat, hinc recensentur.

Ac primū quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine propriē dictā minime hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus lib. 2. cap. 9. de temper. & post eum Avicenna 2. 1. doct. 5. cap. 3. attestantur ex habitus frigiditate gignitur, sed pinguedine ad mediocrem corpulentiam sive carnis abundantiam extensā, quam *εὐωπρία* Græci vocant. Siquidem
rubræ

rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ & humidæ, hoc est, sanguinæ temperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ii & virtutem assimilativam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco jam citato teste) vigeant invalescantque calido atque humido. *Corpulentia*, inquit, sive abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est ut corpulentia sequatur. Idē innuere etiam his verbis Avicenna voluit: *Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidum est & humidum*, id est sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint vel jocantes, ut qui multa jucunditate magnoque jocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moveant, vel laci, hoc est, alacri & erecto animo: idque maximè ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod facetiarum jocosarumque fabularum & novarum rerum auditione eandem ob causam mirificè capiantur.

Quartum, quod proni admodum sint in Venere: Nimia enim Venus, seu intempestivum ejus desiderium fit ob multitudinem genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimum nascitur.

Quintum & sextum, quod convivia appetant, vino suaviter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atque exquisitissimis, scilicet sui similibus & quibus ferveri possint, servantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile

facile rideant : quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit : *Qui puri sanguinis participes sunt, hisquequaque vident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.*

Octavum, quod hilares sint ac læto vultu, idque ob vividum maximè, ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem, qui temperatus est, consequuntur.

Nonum, quod blanda plerunque & auditu jucunda verba ab ipsorum ore profluant, quod & ipsum utique ob sanguinis benignitatem evenire putandum est οἷα γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτο καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quod ingeniosi, hoc est artibus quibuscunque addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & instam ingenii ex sanguine vim, sive docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur : *Opinor inter omnia, quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem.*

Undecimam, quod non facile excandescant, præcipitesque in iram ferantur, reprimunt enim sanguinis humiditas bilis fervorem, qui ὀξύθυμία efficit. Unde eleganter sanè Galvæ bilis frenum ab Avicenna, quarta, primi, capite vigesimo, dicitur.

Postremis duobus versibus non solum ex jam dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum, quidem est, quod sanguinei

nei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni avaritia alieni. *Secundum* quod amoribus sint dediti. *Tertium*, quod hilares sint, & jucundi ac læto vultu. *Quartum*, quod ridibundi: quæ quidem omnia sanguinis benignitate eveniunt. *Quintum*, quod rubei sine coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum libr. 1. aphor. comment. 2. Galenus adserit. Et Avicenna 2. 2. doct. 3. cap. 3. *Color*, inquit, *rubeus sanguinis multitudinem significat*. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum jucundo quodam nitore commistus sit: & non qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo salsis atque acribus utuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus, hic enim lepram portendit. *Sextum*, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (auctore Theophilo Citharædo apud Athenæum libr. 14. δειπνο,) perinde atque sanguis temperatior, εὐηθείαν, id est, bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ ἡσυχρός ἐστὶ, καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἄπασι τοῖς μεγάλοι παιδευέσσι, καὶ γὰρ ἡ παιδεία, καὶ τὸ μαρδὲς τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει. *Septimum*, quod sint corpulenti. *Octavum*, quod sint audaces: idque ob sanguinis caliditatem. *Nonum*, quod sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis & benignus.

De temperatura cholerica siue biliosa.

Est humor cholera, qui competit impetuosus. Hoc genus est hominum cupiens præcellere cunctis. (cunt,

Hi leviter discunt, multum comedunt, cito cres-
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.

Biliosæ temperaturæ notæ hoc in loco tra-
duntur. Ac prima quidem, quod biliosi si-
ve cholerici, quos χολώδεις Græci vocant,
prompti admodum sint ad operationes: sed
impetu animi potius quam cogitatione fa-
ciant omnia. Igneum enim habent colorem,
qui impetum & agilitatem ad motiones præ-
stat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita ferè ab
Avicennâ scribitur: Cùm operationes plenè ac
perfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ
æqualitatem indicant: cùm verò ad superfluos
mutantur motus, caliditatis exuperantia signi-
ficatur.

Secunda, quod ambitiosi sint & honorum
cupidi, primasque in conciliis ac concessibus
expectant cathedras, adeoque præferri omni-
bus velint, perinde atque ignis ipse, qui sine
pondere semper evolat, excelsaque locum
sibi quærit in arce. Exuperans enim ille ca-
lor animos ad insolentiam plerumque & ar-
rogantiam excitat atque inflammat.

Tertia, quod celeris fiat mentis ingenii-
que

BONA VALETUDINE. 367

que & facile discant, ob calidam nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas citò ac facile suscipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, comment. 40. de naturâ humanâ, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Avicennam loco aliquoties jam citato.

Quarta, quod edaces sint & multivori, tum enim fortiozem habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem curam digeritur, & in ambientem aërem evacuat, quam aliis corporibus.

Quinta, quod cito adolefcent, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum, hic verò omnes actiones naturales adauget, ergo & eam, quâ corpus ad summum incrementum (*ἀκμὴν* Græci vocant) perducitur. Galenus commentar. 14. aphorism. lib. 1. & lib. 7. cap. 3. de simplic. medic. facultat.

Sexta, quod magnanimi sint illasque injurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idque maximè ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab unaquâque re pati posse, caliditatem significat, inquit Avicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sint, præsertim in eos, à quibus honores se consecuturos sperant.

Octava, quod summa petant, id est, ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

Nona, quod sint hirsuti: calida enim & sicca intemperies, sicut Galenus lib. 2. c. 10.

Q 3

de tem-

de temperat. testatur, hirsuta est, verum ea in summo, quippe per omnem cutem diffatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, unde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiosè admodum ibidem docet.

Decima, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

Undecima, quod præcipites sint in iram, acerbè nonnunquam vehementerque exandescant & irascantur, ob animosæ nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde fervorem. Lege Galenum capit. 29. & 3. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanitate tuenda, & in libro de causis morborum, cap. 2.

Duodecima, quod sint prodigi, in eos potissimum, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimatertia, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent. Galenus lib. 2. cap. 12. de temperament. teste.

Decimaquarta, quod sint astuti, & hoc sanè ob flavæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quod graciles, id est, macilenti ac raræ sint corpulentæ, ob exuperantem nimirum & immodicè diffantem caliditatem. Hinc magnâ ex parte graciles sunt biliosi. Galen. comment. 6. lib. 4. aphor.

Decimasexta, quod sicci sint, id est, macri eadem ratione.

Decima-

Decima septima, quod crocei sint coloris, id est, pallidi aut flavi. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus, sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flavius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius quam pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat. sicubi ad nigrius, nigram redundare bilem ostendit. Ita Galenus lib. 2. cap. 7. de sanitate tuenda. Lege eundem comment. 2. lib. 1. aphorismat.

C A P. XC.

De temperatura phlegmatica,
sive pituitosa.

Phlegma dabit vires modicas, laesque, brevesque.

Phlegma facit pinguis, sanguis reddit mediocres.

Otia non studio tradunt, sed corpora somno.

Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,

Hic somnolentus, piger, & spatio crebriore.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirmis ac invalidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimum sit omnium, quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magnâ ex parte obtundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit.

Q 4

humid-

humiditatis verò ratione nervos omnes relaxat, languidosque facit: quo fit ut phlegmatici, in quibus hic humor prævalet, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed brevioris stature: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adepti enim vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leve & tenue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus servatur. Cum porro id venæ extra se transmiserint, ubi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sint, in iis concrefcit, & in adipem sive pinguedinem convertitur. Galenus libro 2. capite 9. de temperament. Sequitur deinde, sanguineos esse stature mediocris: quicunque enim corporum habitus & temperati naturæ sunt, & mediocri exercitatione utuntur, hos necesse est *euotepus* esse: id verò est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de sympt. causis, cap. 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandum somnum, quam humiditas obtinet. Galenus

BONA VALETUDINE. 371

tenus capite vigesimo secundo artis medicinalis.

Sexta, quod tardi ac hebetis sint ingenii : quemadmodum enim mentis celeritas, *αἴσθησις* Græcis dicta, & discendi facilitas, quam *εὐμαρτία* iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis, nempe à frigiditate & humiditate exordium suscipiunt. Galenus cap. 12. 16. 18. & 22. artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus : & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione : frigidi enim proprium est non movere : humidi vero, relaxare.

Octava, quod sint pigri.

Nona, quod sint somnulosiores : quorum omnium causæ ex jam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis. 1. quod sint somnolenti. 2. quod pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem. 3. quod multum sputi : frigiditas enim improbè concoquit ac digerit : proinde multa in corpore excrementa relinquit. 4. quod sensibus minimè vigeant. Galenus capite 22. artis medicinalis, 5. quod sint pingues. 6. quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe octogesimo nono.